

ERHAN ALTUNAY
İSTANBUL'UN
PAGAN ÇAĞI

"Bizans Öncesi
İstanbul"

DESTEK YAYINLARI: 1130

ARAŞTIRMA: 267

ERHAN ALTUNAY / İSTANBUL'UN PAGAN ÇAĞI

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergöl
Editör: Özlem Esmergöl
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştı
Sayfa Düzeni: Işıl İlğit Şimşek
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Temmuz 2019

4. Baskı Ağustos 2019

5. Baskı Nisan 2020

6. Baskı Aralık 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-614-1

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari
www.destekmedyagrubu.com

Deniz Matbaa Mücellit - Çetin Koçak
Maltepe Mahallesi Hastane Yolu Sok No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul
Sertifika No. 48625

ERHAN ALTUNAY

İSTANBUL'UN PAGAN ÇAĞI

"Bizans Öncesi
İstanbul"

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	7
İSTANBUL'UN KURULUŞU	11
İSTANBUL'UN KURULUŞUYLA İLGİLİ GERÇEKLER.....	13
MARMARAY KAZILARIYLA BİRLİKTE	17
AÇIĞA ÇIKAN TARİH.....	17
FİKİRTEPE-PENDİK KÜLTÜRÜ.....	25
İSTANBUL'UN YOK OLMAYA YÜZ TUTMUŞ TARİHİ.....	33
Beşiktaş Kazılarında Ortaya Çıkan Şaşırtıcı Buluntular	34
İSTANBUL'DA YUNAN YERLEŞMELERİ	39
Efsane ve Gerçek İç İçe.....	39

Helenistik Dönem.....	58
BYZANTİON'DA ROMA DÖNEMİ	65
BYZANTİON	93
İlkçağ Şehrinin Yapısı ve Civarı	93
Grek Döneminde Byzantion'da Günlük Yaşam.....	112
Galata ve Karaköy	120
Kadıköy Gerçekten Bir “Körler Ülkesi” mi?	122
Üsküdar, Antikçağ'da Ünlü Bir Köydü	133
KAYNAKÇA.....	141
Tarihi Yarımada Dışında Kalan Bazı Yerler.....	146
YAZAR HAKKINDA	149

GİRİŞ

Her geçen gün daha fazla tükettiğimiz, hatta yok ettiğimiz İstanbul'un dünya üzerinde birçok bakımdan eşsiz olduğunu her geçen gün ortaya çıkan yeni tarihi bulgularla daha çok anlıyoruz.

Özellikle ortaya çıkartabildiğimiz İstanbul tarihi, İstanbul'un kökenlerinin ne kadar eskilere uzandığını, ne kadar büyük bir tarihe sahip olduğunu gösteriyor.

Bize kalırsa İstanbul'un tarihi tam olarak henüz açığa çıkmış değil...

İstanbul'un İlkçağ tarihini bütünüyle bilemiyoruz, Bizans İstanbul'u büyük ölçüde toprak altında ve her geçen gün define arayıcıları ve yapılaşma yüzünden biraz daha yok oluyor.

Akademisyenlerimiz İstanbul'la ilgili Batı metinlerine yönelmiyorlar, yeterince araştırma ve inceleme yapılmıyor, sanki bütün araştırmalar yıllardır aynı metinler etrafında dönüp duruyor. Günümüz popülist tarih anlayışıysa yepyeni anakronik bir tarih yaratıyor.

İşte bu ortamda Türkiye'nin doğal başkenti bu güzel şehrimize elimizdeki veriler ölçüsünde, biraz da gizli kalmış yönleriyle bakalım istedik.

Elinizdeki kitabın konusu İstanbul'un pagan çağı... Yani ilk zamanlarından itibaren, Hıristiyanlığın hâkimiyetine kadar geçen süreç...

İstanbul'un ilk dönemlerinin tarihi, birkaç akademik yayın dışında popüler bir yayın olarak hiç yayımlanmadı. İstanbul'un antik tarihinin büyük kitleler tarafından bilinmesi gerektiğini düşünerek bu kitabı yayına hazırladık.

İstanbul tarihine baktığımızda Byzantion döneminden kalan anıt ve yapılarının büyük bölümünün Septimius Severus tarafından yok edildiğini, Roma döneminden kalan yapılarına Bizans ve Osmanlı devrinde sürekli yerleşim nedeniyle yok olduğunu biliyoruz.

İstanbul'un Bizans öncesi döneminin maddi buluntu yetersizliğinden dolayı belgelenmesi zor olduğu için bu kitapta oldukça fazla alıntıya yer verdik. En en önemli kaynaklarımızdan biri de 16. yüzyılda İstanbul'a gelen Petrus Gyllius'un *De Topographia Constantinopoleos et de Illius Antiquitatibus Libri Quatuor* ve *De Bosporo Thracio* adlı kitaplarıdır.

1490 Fransa doğumlu Pierre Gilles ya da hep kullandığımız Latince adı ile Petrus Gyllius İstanbul'da 1544-1547 ve 1550-1553 yılları arasında yaşamış, buradaki antik ve Bizans döneme ait eserlerle ilgilenmiştir.

Petrus Gyllius antik kaynaklara başvurduğundan ve Bizans kaynaklarını çok iyi taradığından, dönüşüm geçiren kentin eserlerini büyük ölçüde şaşırtıcı bir doğrulukla belirtmiş, kaynaklarına da not etmiştir.

Günümüz İstanbul'unda bu döneme ait buluntulara rastlamak neredeyse olanaksızdır, ancak kaçak kazılardan ya da bilinçsizce yapılan bina temel kazılarında çıkan eserlerin büyük bölümü gizlice kaçırılırken ya da yok edilirken, ortaya çıkan az sayıdaki buluntular da büyük bilgiler sağlamaktadır.

Bu ufak çalışmanın, bilimsel çalışmalar yanında, konuyla ilgili ve meraklı okuyucuya yardımcı olması ve İstanbul'un bu dönemini geniş kitlelere tanıtmaya en büyük mutluluğumuz olacaktır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde büyük katkıları olan Doç. Dr. Halûk Çetinkaya'ya, Rehber Selçuk Eracun'a ve fotoğraflar için yardımcı olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Rahmi Asal'a teşekkürlerimle...

Erhan Altunay

İSTANBUL'UN KURULUŞU

Tarihçiler genelde şehirlerin kuruluşlarından bahsederler. Okuyanlar da çoğunlukla birileri bir bölgeye geldiler, baktılar ve “Buraya şehir kuruyoruz” diyerek şehri kurdular sanır.

Oysa şehirlerin kuruluşu bu şekilde değildir. Özellikle İstanbul gibi köklü şehirlerin tarihine baktığımızda, tarihin ilk dönemlerinden beri çeşitli yerlere saçılmış yerleşimleri görürüz.

Aslında şehrin iskânı bir anda olmaz, belli bir sürekliliğin sonucudur. Bu açıdan süregelen toplulukların olduğu yere, dışarıdan gelen koloniler yerleşir ve kendi efsaneleriyle bir kuruluş destanı üretirler.

İstanbul'un tarihinin ne kadar eskilere gittiği ancak günümüz arkeolojisinin çalışmaları ve kurtarma kazıları sayesinde anlaşılıyor.

Bundan yüzyıllar önce, İstanbul'un kuruluşu sadece efsanelerle açıklanabiliyordu.

Tabii ki efsaneleri küçümsememek gerekir.

Bir şehrin kuruluş efsaneleri, her şeyden önce, o şehrin varoluşundaki kutsallığı ortaya koyar. Daha da açık ifade etmek gerekirse, bir şehrin kuruluşundaki tanrısallık ya da olağanüstülük, şehrin varoluşu boyunca ona eşlik edecek bir kutsallığı oluşturur ve bu da o şehrin varoluşunu haklı kılar, hatta o şehrin diğer şehirlere olan üstünlüğünü de belirler.

Kuruluş efsaneleri aynı zamanda şehrin geleceğini de belirler. Çünkü şehrin kuruluşuyla birlikte kaderi de belirlenmiş olur. O zaman şehrin sürekli var olması için kuruluşunda buna ilişkin motifler olmak zorundadır.

Kuruluş efsaneleri üzerinde yaşanan toprakların, seçilen coğrafyanın da bir doğrulamasıdır. Şehirlerin üzerinde egemenlik sürdükleri toprakları daha kuruluşlarında “hak etmiş” olmaları ve bu üstünlüklerini haklı çıkarmaları gerekmektedir. Bu açıdan baktığımızda, İstanbul’un efsanevi kurucusu Buzantin, Vezendon ya da Yunan döneminde ayrıntısıyla göreceğimiz Byzas çok da anlamsız kalmazlar. Aynı şekilde İstanbul’u Süleyman Peygamber’in de kurması anlamsız değildir. Efsaneler, şehri yeni baştan kuran Constantinus’un yardımına melekleri yollarken, bir efsane de İstanbul’u asıl cinlerin kurduğunu söyler.

Tabii ki bunca efsanenin içinde, İstanbul’un bir de arkeolojisinin aydınlattığı öyküsü vardır ki bu da en az efsaneler kadar zengindir. Özellikle Marmaray kazılarıyla zenginleşen buluntular çok farklı bir İstanbul tarihini gözlerimizin önüne sermiştir.

İSTANBUL'UN KURULUŞUYLA İLGİLİ GERÇEKLER

İbn-i Haldun'un dediği gibi: "Coğrafya kaderdir..."

İstanbul'un konumu da kendi tarihini yaratmıştır. İstanbul'un konumunun önemi aslında bin yıllar boyu hiç değişmemiştir. İstanbul konumu itibariyle Asya ile Avrupa arasında bir geçiş yeridir. Bu yüzden hem ticaret, hem göç, hem de istila amacıyla bu şehirden geçenlerin izleri kalmıştır. Bugün bile derinlerde bir yerlerde söz konusu izler devam etmektedir.

İlk çağlarda, doğal olarak İstanbul hem Anadolu hem de Trakya kültürlerine ait izler taşımaktaydı. İstanbul çevresinde, özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar bu konuya ışık tutuyor.

Ne yazık ki, İstanbul'un sürekli iskân edilen bir şehir olması ve özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında başlayan göçler ve toprak istilaları şehrin eski çağları hakkında bilgi sahibi olmamızı engelliyor.

İstanbul, Paleolitik çağın hemen sonundan itibaren iskân edilmeye başlanmıştır. Yani o kadar eskidir...

Avrupa yakasında Kilyos civarına, Anadolu yakasında ise Dudullu ve Ümraniye'ye Alt Paleolitik'ten itibaren yerleşilmiştir.

Benim çocukluğumda Dudullu tarafı el değmemiş bir bölgedi, hatta o taraflarda bize şimdi nesli tükenmiş bir kuş hediye edildiğini bile hatırlıyorum.

MÖ 100.000-40.000 yılları arasına tarihlenen Orta Paleolitik döneme ait buluntulara Terkos Gölü ile Kilyos arasındaki kıyı şeridinde, Ağaçalı Kumluğu, Kemerburgaz çevresi ve Büyükçekmece'de rastlanmıştır.

Günümüzde şehrin bu bölgesinde artık bir buluntu bulamaz olanaksız, kentin vahşi gelişimi buluntuları sonsuza dek yok etti.

İlk büyük yerleşmeler, son yıllara kadar İstanbul'un Trakya'da kalan kısmıyla Karadeniz-Marmara kıyılarıdır.

İlk yerleşimlerin suyla olan ilişkisi Özdoğan (1992) tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Epi-Paleolitik kültürlerin beslenmesinde su ürünlerinin önemli bir yeri olduğu, gerek bu yerleşmelerin konumundan, gerekse bunlar ile birlikte bulunan çok sayıdaki deniz kabuğundan anlaşılmaktadır. Bu kültürlerin buzul sonrası dönem ile yaklaşık MÖ 6000 yılları arasına tarihlendiğini de göz önüne alırsak, herhalde İstanbul kıyılarının bu dönemde yoğun olarak iskân edilmesi, Marmara ve Karadeniz'in tatlı su gölleri durumunda olması ile yakından ilgilidir. Nitekim Trakya'nın iç kesimlerinde bu kültürlerle ait hiçbir ize rastlanmamış, buna karşılık İznik Gölü ile Yenişehir-İnegöl havzalarında aynı kültüre ait buluntu toplulukları elde edilmiştir. Bu döneme ait konak yerlerinin Karadeniz ve Marmara kıyılarında oldukça sık olmasına karşılık, İstanbul Boğazı çevresinde hiç görülmemesi, herhalde daha bu dönemde boğazın bir deniz bağlantısı oluşturulmaması ile ilgilidir.”

Bu görüşe katılmadığımı bütün konuşmalarımda dile getirdim, çeşitli platformlarda bunun bilimsel bir gerçeklik olmaktan öte, İstanbul ve civarının sürekli iskân edilmesinden

kaynaklanan bir sorun olduğunu belirttim; bazı dönemlere ait buluntuların bulunmamasının nedeni aynı zamanda sözü geçen bölgenin sürekli iskân edilmesi ve buna bağlı olarak, alt katmanlardaki buluntuların yok olması olabilir. Zaten Marmaray kazıları her şeyi değiştirmiş, farklı dönemlere ait yeni buluntular ortaya çıkartmıştır.

